

פרק 1

חיים וזמנים ברחוב

ג'ורגינה בלייקלי ומאט סטייפלס
(Georgina Blakeley and Matt Staples)

מבוא 17

1 מחקר חברתי ברחוב 21
סיכום תת־הפרק 25

2 הרחוב "שלכם" 26
2.1 מעצבים חיים 27
2.2 מקשרים חיים 28
2.3 מסדירים חיים 28
סיכום תת־הפרק 28

3 תצפית על סיטי רוד 29
3.1 כיצד החברה נוצרת ומתהווה מחדש ללא הרף? 31
3.2 כיצד מתהווים הבדלים ודפוסי אי־שוויון? 34
3.3 כיצד מדעני החברה חוקרים ולומדים את הסביבה החברתית? 37
סיכום תת־הפרק 38

מראי מקום 39

היכן אתם גרים? אחת התשובות היא כתובת המגורים, אך כתובות מגורינו עשויות לגלות עלינו הרבה יותר מאשר היכן בדיוק אנו גרים. כתובות מגורים מלמדות גם אם אלו מקומות שכדאי ורצוי להתגורר בהם או שהם אינם כאלה, כפי שמלמדות כותרות התקשורת באיור 1.1:

עשרת המקומות המבוקשים ביותר בבריטניה: סוליהאל במקום הראשון

The Independent, 14 November 2013

תמונות מזעזעות של שכונת מגורים שהפכה לתל חרבות והתושבים שנותרו בה ממתנים לדחפורים

Mail Online, 28 April 2013

השקעה של 1.5 מיליארד ליש"ט בשיקומה של שכונה מידרדרת חושפת תכנית ל"טיהור חברתי"

The Independent, 6 February 2013

תושבים חוששים שסרט תעודה של בייבי־סי "מציג את נכסיהם באור עלוב"

The Independent, 6 February 2013

סלקו את ידכם מאדמותינו: לא נאפשר "להצניח" שכונות מגורים בסמוך לכפרים, מבטיח דיוויד קמרון

The Telegraph, 12 January 2012

כתובת המגורים היקרה ביותר בבריטניה חשה את הצביטה כשמחירי הדיור קורסים

Sunday Mirror, 28 November 2010

130 בתים... 120 מתים; ברוכים הבאים לשכונת המגורים המסוכנת ביותר בבריטניה

Sunday Mirror, 28 November 2010

שכונת המגורים אורצ'רד פארק (גן הפרדס) הייתה אמורה להיות יוקרתית. כיום המקומיים מכנים אותה 'ביירות'

The Guardian, 19 November 2010

איור 1.2 | "ביסטר שופינג וילאג"
ו"טרפורד סנטר"

כותרות מעין אלו מספקות לנו מידע מגוון בנוגע למקומות שבני אדם מתגוררים בהם, לסוגי בני האדם המתגוררים בהם ולשאלה כיצד עשויים להיראות חייהם. זו הסיבה לכך שהרחוב משמש לנו זה זמן רב נקודת מוצא שממנה מתחילים לשאול שאלות על אופייה של החברה ועל הדרכים שאנשים חיים בהן את חייהם. רחובות הם חלק מוכר של החיים החברתיים העכשוויים מכמה בחינות. הם מיוצגים במשחקי לוח מסורתיים, כמו מונופול, במשחקי מחשב, ביישומונים ובתכניות טלוויזיה. אופרת הסבון קורוניישן סטריט, המבוססת על רחוב עירוני בפרבר בדיוני ששמו ותרפילד בעיר האמיתית מנצ'סטר שבצפון אנגליה, תופסת מקום קבוע בראש טבלאות הצפייה באנגליה לצד התכנית המתחרה איסטאנדרט המתרחשת בלונדון, והיא חלק בלתי נפרד משגרת השבוע של אנשים רבים. גם אם אינך צופה בה בעצמך, ככל הנראה יש לך ידיד, קרוב משפחה או עמית לעבודה העושה זאת. דגמים של רחובות מצויים גם בקניונים כמו "ביסטר שופינג וילאג" באוקספורדשייר או "טרפורד סנטר" במנצ'סטר.

משימה 1

חשבו על רחוב מוכר לכם ופרטו את הדרכים השונות שאתם משתמשים בו.

גם אם בית מגוריכם אינו נמצא ברחוב, סביר להניח שאתם משתמשים ברחובות הערים לפעילויות רבות: עבודה, רכיבה על אופניים, קניות, הליכה, ריצה, חניה, שימוש בכיסא גלגלים, מפגש עם ידידים, ביקור בפאב, בקולנוע, בבתי קפה או במסעדות. היכרות נרחבת זו עם חיי הרחוב היא ההופכת אותו לנקודת התחלה טובה למסע של מחקר חברתי, גם אם לא כולם מתגוררים ברחובות עירוניים. בבריטניה של ימינו אנשים חיים בסוגים רבים של מקומות מגורים – החל במגדלים (רבי־קומות) וכלה בחוות חקלאיות, החל בקרונות מגורים וכלה בסירות בנהר. יש גם חסרי בית הישנים ברחוב, פשוטו כמשמעו.

איור 1.3 | מגוון של מקומות מגורים בבריטניה של ימינו

יצורים חברתיים

הרעיון שבני אדם, מעצם טבעם, מתאימים לחיי קהילה יותר מאשר לחיי בדידות.

מיקרוקוסמוס

דבר הממחיש או מייצג דבר-מה בקנה מידה קטן או מייצג דבר גדול יותר.

מגמות ודפוסים

מגמות הן הכיוון הכללי שתופעות מסוימות משתנות או מתפתחות בו. דפוסים הם מצבים או אירועים המתרחשים באורח קבוע או חוזר ונשנה.

הרחוב הוא אפוא מקום מוכר דיו כדי לשמש נקודת מוצא לתיאור היבטים שונים של החברה האנושית ולמענה על השאלה כיצד אנשים חיים זה עם זה **כיצורים חברתיים**. צופים רבים בסדרות טלוויזיה, כמו קורוניישן סטריט ואיסטאנדרס, מזדהים עמן משום שתיאורי היום-יום בקהילות מדומיינות אלו מזכירים להם במידת-מה את חייהם-שלהם. סדרות מעין אלו מלמדות אותנו אפוא משהו על החיים החברתיים בבריטניה בת-זמננו, גם אם הן מבוססות על רקע סביבתי דמיוני.

סדרות, כמו קורוניישן סטריט, משקפות את השינויים ואת המשכיות המאפיינים את החברה הבריטית במחצית המאה האחרונה. הן עושות זאת באמצעות סיפורי עלילה שונים ומגוונים המתארים את שקיעתה של תעשיית הייצור המסורתית ואת צמיחת הכלכלה מבוססת השירותים, את הרב-גונית הגוברת של חיי המשפחה ונושאים שקודם לכן נחשבו אישיים ופרטיים, כמו אלימות במשפחה ויחסים להט"ביים. הן גם משקפות שינויים במרקם החומרי של השכונות, כמו בניית יותר בתים מודרניים המחליפים את השיכונים הוויקטוריאניים, כפי שניתן לראות באיור 1.4.

רחובות דמיוניים, כמו רחובות אמיתיים, מאפשרים הצצה לשורה של נושאים חברתיים המעניינים את חוקרי החברה. מן הבחינה הזאת, רחובות משמשים **מיקרוקוסמוס** של החברה המאפשר להתחיל לחשוב על **מגמות** ועל **דפוסים** רחבים יותר בחברה.

איור 1.4 | שיכונים חדשים ושיכונים ישנים בקורוניישן סטריט

דיון מפורט בשכונות יובא בחלקו השני של הספר, בפרק 6.

1 מחקר חברתי ברחוב

אנשי מדעי החברה משתמשים לצורך מחקריהם בקשת רחבה של שיטות. אחת השיטות הנפוצות והבדוקות ללמוד על אודות הרחוב, למשל כמה בני אדם ואילו סוגים של בני אדם חיים באילו סוגים של רחובות, היא שימוש ב**סקרים** מבית לבית. אנשים כמו ג'וזף וסיבוהם ראונטרי (Joseph and Seebohm Roentree), ביאטריס וסידני ווב (Beatrice and Sydney Webb) וצ'רלס בות' (Charles Booth) ערכו במאה התשע עשרה סקרים מבית לבית על מנת לתעד את חייהם של בני אדם בכל רחוב. הם עשו זאת מתוך עניין בעוני ובתנאי החיים של מעמדות העובדים. סיבוהם ראונטרי ערך סקר ברחובות יורק, ואילו בות' וצוות חוקריו ביקרו בכל רחוב בלונדון והפיקו דוחות מפורטים ומפות עוני מפורטות המתארים את תושבי לונדון. מחקרו של בות' ראה אור בשנים 1886-1903 ב-17 כרכים, וכותרתו הייתה חייהם ועבודתם של תושבי לונדון (*Booth, Life and Labour of the People in London*, 1902-1903). החידוש העיקרי בגישתו היה הקפדנות הרבה שחקר ואסף בה את הראיות. השימוש ברחוב כיחידת המחקר הבסיסית אפשר לו לבנות בשיטתיות, רחוב אחר רחוב, תמונה של חלקים נרחבים של לונדון הוויקטוריאנית, כשהוא מקצה לכל רחוב צבע מסוים המציין את אופיו הסוציו-כלכלי. ניתן לראות זאת במפת לונדון (איור 1.5) שצבעיה השונים מייצגים רמות שונות של עוני באזורים שונים ברחבי לונדון:

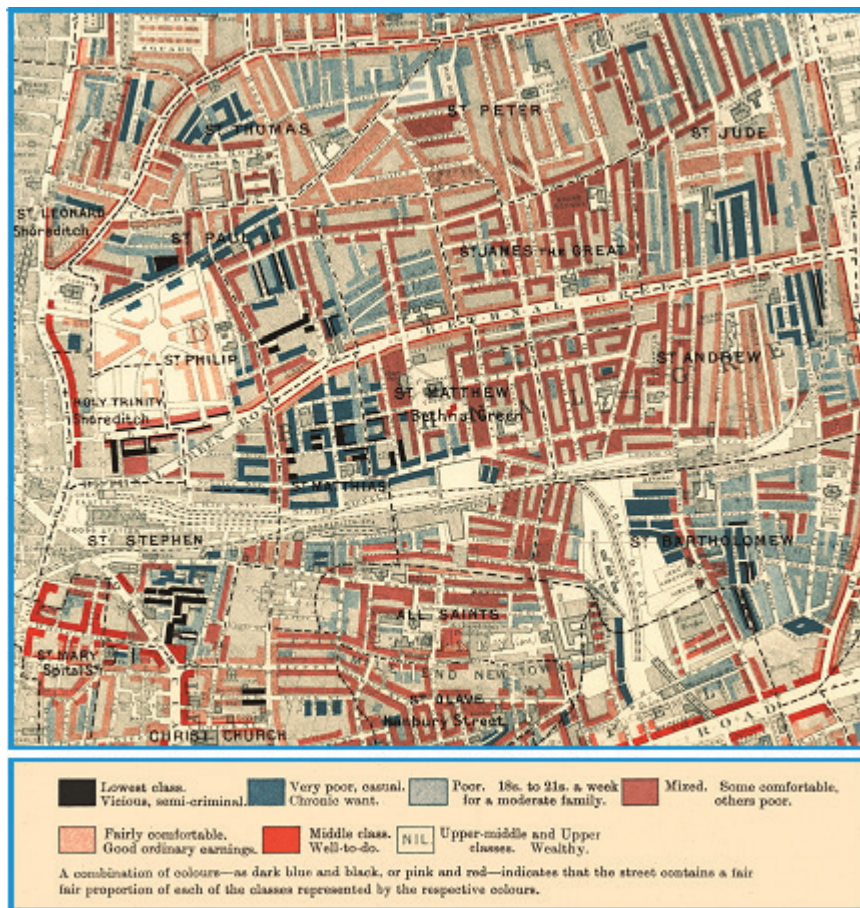
- שחור מייצג את "המעמד הנמוך ביותר. מרושעים, פושעים למחצה".
- כחול כהה מייצג "עניים מאוד, פרנסה לא סדירה. מחסור כרוני".
- אפור מייצג "עניים. הכנסה של 18-21 סטרלינג לשבוע למשפחה בינונית".
- חום מייצג "אוכלוסייה מעורבת. חלק במצב נוח, אחרים עניים".
- ורוד מייצג "תנאים נוחים למדי. הכנסה סבירה".
- אדום מייצג "מעמד ביניים. ללא קשיים כלכליים".
- לבן מייצג "מעמד בינוני-גבוה ומעמד גבוה. אמידים".

מחקרו של בות' הביא בחשבון קשת רחבה של נושאים – תנאי עבודה, השכלה, רמות שכר, בתי מחסה, דת ומשטרה, אם נמנה רק כמה מהם. כחלק ממחקרו חי בות' כמה

סקרים

שיטה לחקר ההתנהגויות, הדעות או החוויות של קבוצות בני אדם על-ידי הצגת שאלות.

פעמים למשך שבועות מספר בקרב משפחות בנות מעמד העובדים. תהליך זה של תצפית אפשר לו לראות שרעב ומוות היו איום מתמיד על משפחות עניות. מחקריו היו בין הדוגמאות הראשונות לביצוע מחקר חברתי ברחוב והמחשה טובה כיצד מחקר במדעי החברה יכול להוביל לשינויים במדיניות הציבורית – עבודתו של בות' במדידת העוני הייתה אחד הגורמים שהובילו בשנת 1908 להחלטה לשלם קצבות זקנה על-פי מבחני הכנסה.

איור 1.5 | קטע מתוך אחת ממפות מזרח-לונדון של בות

עם זאת, ראוי לציין את אחד ההבדלים העיקריים בין מחקרו של בות' לבין מחקרים במדעי החברה בימינו. על אף אופיו השיטתי של מחקרו לא הסתפקו דוחות השטח שלו בספירת בני האדם בכל יחידת מגורים, והם כללו גם הערות מוסריות רבות בנוגע לעובדים ולתנאי חייהם. למשל, הערותיו של בות' באיור 1.6 בנוגע לסימפסון רוד היו אלו:

בתים מזוהמים ומתמוטטים הראויים לגינוי. אנשים עניים מאוד. חבורת שתיינים מזוהמת.

Jan 7. 87

Simpson Road										England Road									
No.	Rooms	Rent	Occupation	Wife	School	Children under 13	over 13	Wages	Position	No.	Rooms	Rent	Occupation	Wife	School	Children under 13	over 13	Wages	Position
1	4	✓	Wash & L	✓	2	2				3	✓	✓	Wash & L	✓					
2	✓	✓	Wash & L	✓	2	2				4	✓	✓	Wash & L	✓					
3	✓	✓	Wash & L	✓	2	2				5	✓	✓	Wash & L	✓					
4	✓	✓	Wash & L	✓	2	2				6	✓	✓	Wash & L	✓					
5	✓	✓	Wash & L	✓	2	2				7	✓	✓	Wash & L	✓					
6	✓	✓	Wash & L	✓	2	2				8	✓	✓	Wash & L	✓					
7	✓	✓	Wash & L	✓	2	2				9	✓	✓	Wash & L	✓					
8	✓	✓	Wash & L	✓	2	2				10	✓	✓	Wash & L	✓					
9	✓	✓	Wash & L	✓	2	2				11	✓	✓	Wash & L	✓					
10	✓	✓	Wash & L	✓	2	2				12	✓	✓	Wash & L	✓					
11	✓	✓	Wash & L	✓	2	2													
12	✓	✓	Wash & L	✓	2	2													

Duty Lumbermen... People very poor... duty drinking lot.

Gilbert's Yard.

Small average 4.30

18. street has a little money

England Road

W. 1 4 ✓ Wash & L ✓ ✓

2 ✓ Wash & L ✓ ✓

3 ✓ Wash & L ✓ ✓

4 ✓ Wash & L ✓ ✓

איור 1.6 | קטעים מדוחות השטח של בות'

עם זאת, את תושבי הרו ליינ הוא תיאר במילים האלה:

אנשי עבודה מכובדים. אינם נוטים לנדוד.

לחלוקת ציונים מוסריים מסוג זה אין מקום במחקרים החברתיים של ימינו.

אנשים רבים וארגונים רבים מעוניינים לדעת היכן בני אדם גרים, החל במחקרו האמור של בות' וכלה בסוקרי דעת קהל, חברות ביטוח וחוקרי שווקים בימינו. מפקד האוכלוסין הראשון נעשה באנגליה ובווילס בשנת 1801, ומתאריך זה ספר הממשל, באמצעות הלשכה הבריטית לסטטיסטיקה, את האוכלוסייה בכל עשר שנים על-ידי משלוח שאלונים למילוי בכתב יד לכל בית או יחידת דור. המפקד האחרון עד כתיבת שורות אלו נערך בשנת 2011, ובפעם הראשונה ניתנה לתושבים האפשרות להשיב עליו באופן מקוון.

התמקדות ברחובות מוגדרים, באנשים החיים בהם ובקורותיהם, זיהוי קווי דמיון והבדלים בין רחובות וארגון שיטתי של כל המידע הזה מאפשרים לחוקרי מדעי החברה (לרבות המוקדמים, כמו צ'רלס בות') להתחיל לראות ולתאר דפוסים משותפים ומגמות משותפות. זה מה שאתם עתידים לעשות בראשית קורס זה בעזרת הדוגמה של קרדיף, עיר הבירה של ויילס ואחת הערים הגדולות בבריטניה. עם זאת, יכולנו להשתמש בכל רחוב בכל עיר, עיירה או כפר, משום שכל רחוב בבריטניה מאפשר להתבונן בשורה של סוגיות מפתח חברתיות.

התליך ראשוני של תצפיות ותיאור רחובות, וכל המתרחש בהם, יכול לשמש חוקרים במדעי החברה להצגת שאלות על הדברים שניתן לראותם ברחוב ומה הם

עשויים ללמד אותנו באופן כללי יותר על חייהם החברתיים של בני אדם. בני אדם רבים, למשל ליד רובסון בנוגע לסיטי רוד, עוסקים במדעי החברה באופן רצוף במובן של התבוננות, תיאור והצגת שאלות, ולכן התכוון ג'ון קלרק בסרטון חיים וזמנים ברחוב: חלק 1 במילים "עיסוק יום-יומי במדעי החברה" (The Open University, 2014a). עם זאת, הוא גם טוען שקיימים הבדלים, קטנים אך חשובים, בין עיסוק יום-יומי במדעי החברה לבין עבודתם של אנשי מדעי החברה:

- ההבדל הראשון הוא בכך שאנשי מדעי החברה מנסים להפוך את השאלות שהם שואלים לשיטתיות ולמוגדרות יותר.
- ההבדל השני הוא שאנשי מדעי החברה מבקשים לזהות את הדפוסים, את הסדירויות ואת המגמות המצויים בבסיס הסיפורים האישיים ברחוב.
- ולבסוף, אנשי מדעי החברה מחפשים הסברים לדפוסים רחבים אלו ולשאלה מדוע דברים מסוימים נשארים ללא שינוי בשעה שדברים אחרים משתנים.

הבדל נוסף הוא בכך שאנשי מדעי החברה משתמשים במושגים. מושגים הם מילים הנמצאות בשימוש קבוע, אך ראוי לשים לב שלא כולם משתמשים באותם מושגים באותו אופן. גם שימוש במושגים הוא חלק מן העיסוק היום-יומי במדעי החברה, משום שלמעשה אי-אפשר לחשוב ולדבר בלי להשתמש במושגים. ההבדל הוא בכך שאנשי מדעי החברה מנסים לחשוב על משמעותם של המושגים שהם משתמשים בהם. לעתים הם מנסים גם לערער על המשמעויות של מושגים ומייחסים חשיבות לשאלה כיצד משתמשים בהם.

אם נחזור לדוגמה של בות', כשחוקר זה סימן את רחובות לונדון בצבעים ותיאר כל קטגוריה, הוא השתמש במושגים מסוימים, למשל "המעמד הנמוך ביותר", "מעמד בינוני" ו"מעמד גבוה". מושגים אלו שימשו כדי לפשט את המאפיינים המפורטים ואת המורכבות של קטגוריות בני האדם שתיאר. מושגים, מעצם טבעם, מתעלמים מפרטים מורכבים מדי או פחות רלוונטיים ומותירים ביטוי המשמש סוג של קיצור – פשוט של רעיון שהוא למעשה מורכב הרבה יותר. מושגים מסוג זה ממלאים תפקיד משמעותי במחקרים במדעי החברה. הם משפיעים על האופן שאנשי מדעי חברה מתארים בו את העולם החברתי ועל השאלות שהם שואלים בנוגע אליו. למשל, המושג "קניון" הוא מושג חדש יחסית, אם כי גרסאות דומות, החל בשווקים ובבזארים וכלה ברחובות מקורים, קיימות זה מאות שנים. ואולם, קיומו של מושג חדש, מושג ה"קניון", ממקד את תשומת לבם של אנשי מדעי החברה בהיבטים חדשים של האופן שבני אדם עורכים בו את קניותיהם. הוא מוביל גם לשאלות חדשות על הדרכים שהקניות משתלבות בהן כיום בפעילויות פנאי אחרות, ועונה על השאלה אילו סוגים של בני אדם משתתפים בפרקטיקות חדשות אלו ואילו מודרים מהן. באופן כללי, ראוי לחלק שאלות לשני סוגים עיקריים:

- **תיאור:** מי, מה, היכן ומתי? למשל, מי מתגורר בסיטי רוד? מה עושים בני אדם בסיטי רוד? היכן בסיטי רוד מתרחשות הפעילויות ומתי?
- **הסבר:** מדוע וכיצד? למשל, מדוע לאנשים מסוימים בסיטי רוד יש כסף רב יותר מלאחרים? כיצד יכולים אנשי מדעי החברה ללמוד על חייהם של תושבי סיטי רוד?

תיאור

ניסוח כתוב או חזותי של זירה חברתית, מצב חברתי או אירוע חברתי. תיאורים הם ניסיונות לייצג דבר-מה בלי לנסות בהכרח להסבירו או לפרשו.

הסבר

ניסיון למצוא סיבות למאפיינים מסוימים או לתכונות מסוימות של החברה. הסברים מנסים להשיב על שאלות מסוג של "מדוע?" ו"כיצד?".

אי־שוויון
 חלוקתם הבלתי שווה של משאבים
 חברתיים מבוקשים בתוך חברה
 מסוימת או בין חברה לחברה.

מושגים תורמים בעיקר למעבר מן הסוג הראשון של השאלות, שעניינן תיאור, לסוג השני של השאלות, המבקשות הסבר. למשל, ההבחנה בכך שרמות ההכנסה של בני אדם שונות זו מזו ושמשום כך הם שונים זה מזה ביכולתם לקנות ולצרוך, מבוססת על המושג של **אי־שוויון**. ככל שתתעמקו בממצאי המחקר, כך תפתחו מילון מושגים עשיר יותר ותיטיבו להבין מה הם מושגים וכיצד הם מונחים ביסודם של מחקרים במדעי החברה – משלב התצפית, התיאור והצגת השאלות ועד הניסיונות להבין ולהסביר את החברה.

ד יכום תת־הפרק

- רחובות הערים מאפשרים הצצה להיבטים רבים של החיים החברתיים (כמו המשפחה או מקום העבודה) שאנשי מדעי החברה מתעניינים בהם.
- הרחוב מעניק לנו נקודת מוצא מוכרת ונגישה המאפשרת להתחיל להתבונן בהיבטים רבים של החיים החברתיים ולתאר אותם.
- תיאורים ותצפיות בנוגע לדברים המתרחשים ברחובות עשויים ללמד אותנו כיצד בני אדם חיים זה עם זה כיצורים חברתיים.
- רחובות יכולים לשקף דפוסים רחבים יותר ומגמות רחבות יותר בחברה. אנשי מדעי החברה מנסים:
  - לשאול שאלות באופן שיטתי וברור
  - לחפש דפוסים, סדירויות ומגמות מעבר לסיפורים האישיים
  - לחפש הסברים לדפוסים ולסדירויות אלו ולשאלה מדוע חלק מהם משתנים בשעה שאחרים נשארים ללא שינוי
  - לחשוב על המושגים המשמשים אותם לתיאור ולהצגת שאלות

2 הרחוב "שלכם"

כשאתם מתבוננים בסיטי רוד וחושבים על הדברים שראיתם שם, עליכם להתמקד בראש ובראשונה בשימוש הרחב יותר שאפשר לעשות בחומר זה בכל הנוגע לרחובות אחרים המוכרים לכם.

כשאתם חושבים על רחוב, אתם עשויים לראות תחילה לנגד עיניכם רחוב מסוים שיש לכם זיקה הדוקה אליו. יש לשער שאתם מבקרים ברחוב זה דרך קבע ומקבלים את מה שמתרחש שם כמובן מאליו. רק כשאתם נתקלים ברחוב מוכר פחות, אתם עשויים להתחיל לגלות דברים שונים. כדאי להמשיך תהליך זה, לחזור לרחוב או לרחובות שאתם מכירים ולראות אם עכשיו אתם מזהים בהם דברים הנראים לכם מוכרים פחות. למשל, ייתכן שעד כה לא הסתכלתם במדרכות כדי לראות אם הן נוחות ונגישות לאנשים בעלי מוגבלויות, או שלא הקדשתם תשומת לב לבתים ולא הבחנתם אם כולם שווים זה לזה או יש ביניהם כמה הבדלים. מדעני החברה מעוניינים במקרים רבים לברר מה הופך דברים למובנים מאליהם – הם מנסים להפוך את המוכר לבלתי מוכר ולשאול שאלות כמו מדוע הדברים הם כפי שהם? מה הפך אותם לכאלה? אין בנמצא שני רחובות זהים לחלוטין. כולם ייחודיים בדרך זו או אחרת, ובכל אחד מהם תוכלו לראות דברים שלא תראו בשום מקום אחר. במובנים אחרים, לרחובות ברחבי העולם יש גם הרבה מן המשותף. אנשי מדעי החברה מחפשים את הדפוסים המשותפים של חיים חברתיים המתקיימים לצד המאפיינים הייחודיים, שבמקרים רבים הם היבטיה הבולטים ביותר של כל חברה נתונה.

משימה 2

הדוגמאות לדברים המתקבלים לא אחת כמובנים מאליהם כוללות, בין השאר, את הדברים האלה:

- התנהגותם של בני אדם
- הדברים שבני אדם קונים
- כיצד בני אדם מתלבשים

האם תוכלו למנות דברים נוספים המתקבלים לדעתכם כמובנים מאליהם? האם תרצו לחלוק את משימתכם עם המנחה ועם סטודנטים אחרים הלומדים אתכם בקורס?

התבוננות בדפוסים המצויים בבסיס הסיפורים השונים ברחוב אנגלי היא אחת הדרכים להתחיל לשאול מה החיים החברתיים ברחוב יכולים ללמד אותנו על החיים בבריטניה של ימינו בכלל. במסגרת קורס זה עליכם לשים לב לשלוש שאלות עיקריות הן לצורך לימודיכם על "הרחוב" והן לצורך הקורס בכללותו:

- כיצד החברה נוצרת ומתהווה מחדש ללא הרף?
- כיצד מתהווים הבדלים ופערים?
- כיצד מדעני החברה חוקרים ולומדים את הסביבה החברתית?

ככל שעבודתכם תתקדם, תמצאו את עצמכם חוזרים לשאלות אלו בנקודות קבועות בלימודיכם. בשלב מוקדם זה של הקורס כדאי לתת את הדעת להיבט אחד של כל אחת משלוש השאלות האלה.

- בנוגע לשאלה הראשונה, כדאי לחשוב על הרעיון שחברות אינן רק דבר קיים ונתון – הן נוצרות על-ידי בני אדם ועל-ידי יחסיהם זה עם זה ועם העולם הסובב אותם.
- השאלה השנייה מפנה את תשומת לבנו לכך שבעת היווצרותן של חברות, האנשים אינם שווים כולם זה לזה, והתגמולים והמחירים של חיינו החברתיים אינם מתחלקים באורח שווה.
- השאלה האחרונה מתמקדת בדרכים שאנשי מדעי החברה חוקרים בהן את החברה סביבם.

שאלות אלו של הקורס נבחנות באמצעות שלוש הסוגיות העיקריות של חומרי הלימוד:

1. מעצבים חיים
2. מקשרים חיים
3. מסדירים חיים

2.1 מעצבים חיים

בני אדם אינם מוצרים מוגמרים: חיינו נמצאים בהתהוות מתמדת. נתמקד עתה באופן שבו בני האדם **מעצבים ומעצבים מחדש** את עצמם, את חייהם ואת החברה שהם חיים בה בניסיון להפיק את המיטב מן ההזדמנויות הנקרות בדרכם ולהגיב כמיטב יכולתם לשינויים ולאתגרים. עם זאת, בני האדם אינם יוצאים לדרך כלוח חלק: כל אדם חייב לפלס את דרכו בחברה שהפכה זה כבר ל**חברת צריכה**, שיכולתם ושאיפתם של בני אדם לצרוך הן מאפיין המפתח שלה. כשבני האדם מעצבים ומעצבים מחדש את עצמם, הם עושים זאת אפוא על-פי האפשרויות הפתוחות בפניהם ועל-פי האילוצים המגבילים אותם. נתמקד עתה בשאלה כיצד ומדוע יחידים וקבוצות מסוימים בחברה הננים מהזדמנויות טובות יותר מאחרים לעצב את חייהם ואת חיי הסובבים אותם.

עיצוב ועיצוב מחדש

הפעילויות והפרקטיקות שבני אדם עוסקים בהן והיחסים שהם מקיימים זה עם זה, התורמים לעיצובה של החברה בדרכים מסוימות.

חברת צריכה

חברה המוגדרת על-פי האופן שבו אנשים קונים דברים ומשתמשים בהם, לא פחות מאשר על-פי הדברים שהם יוצרים ועושים.

2.2 מקשרים חיים

כשאתם מתבוננים בסיטי רוד, אתם רואים אולי אוסף של יחידים, אולי קבוצות של חברים או בני משפחה, אנשים העושים את עבודתם או הולכים לקניות, אך כל התמונות האלה קשורות לעתים זו לזו ומנותקות לעתים זו מזו. הרחוב אינו רק אוסף של יחידים – בני האדם מחוברים זה לזה, ומחוברים גם לדברים, למקומות ולעולם החברתי הסובב אותם. יש גם ניתוקים. חיהם של יחידים ושל החברה שהם חיים בה מעוצבים ללא הרף באמצעות חיבורים וניתוקים אלו.

בחלק הנושא כותרת זו נתמקד בדרכים השונות שאנשים נקשרים באמצעותן זה לזה ולמקומות שהם חיים ועובדים בהם ובשאלה כיצד הם מתנתקים לעתים. חלק זה של הפרק בוחן את ההזדמנויות ואת האילוצים הניצבים בפנינו כשאנו נקשרים או מתנתקים, ומנסה לענות כיצד הם מעצבים את האופן שבו אנו תופסים את עצמנו ואת האופן שבו אנשים אחרים תופסים אותנו.

2.3 מסדירים חיים

בני אדם יתקשו מאוד לחיות זה עם זה ללא סוג כלשהו של סדר. תחת הכותרת "מסדירים חיים" נעסוק בפרקטיקות, בשגרות ובהתנהגויות היום-יומיות, הפרוזאיות לעתים, המאפשרות לסדר החברתי להתנהל כהלכה כפי שבני אדם מצפים. עם זאת, "מסדירים חיים" ישפוך אור גם על הדרכים שהסדר החברתי מופר בהן ועל השאלה כיצד משיבים את הסדר החברתי על כנו במצבים של אי-סדר. תחת כותרת זו נבדוק גם מי הם מי שמגדירים תפיסות שונות של סדר ואי-סדר ומי קוראים עליהן תיגר. כמו כן, נבחן כיצד אי-סדר יכול ללמד הרבה על האופן שבו הסדר החברתי שהוא מפר, אמור לפעול. ולבסוף, נשאל גם אם אי-סדר יכול להיות יותר מאשר העדר סדר בלבד: האם אי-סדר יכול להציע דימויים אחרים של סדר חברתי?

סדר חברתי

מצב חברתי יציב שהקשרים נשמרים בו ללא שינוי או ששינויים מתרחשים בדרך צפויה מראש (מתואר לעתים כניגודו של אי-סדר או כאוס חברתי).

אי-סדר חברתי

מצב חברתי בלתי יציב שבו ההתנהגות היא בלתי צפויה ומתויגת כניגודו של סדר חברתי רצוי או מדומיין.

יכום תת-הפרק

- הרחוב הוא המקום שאנשי מדעי החברה יכולים להתחיל בו בתצפיות בנוגע לשאלה כיצד אנשים חיים את חייהם החברתיים.
- אנשי מדעי החברה מעוניינים לא אחת לברר כיצד מתהווים דברים המתקבלים כמובנים מאליהם – מדוע הדברים הם כפי שהם וכיצד הפכו לכאלה?
- אנשי מדעי החברה מחפשים בחיים החברתיים דפוסים המתקיימים לצד המאפיינים הייחודיים.

3 תצפית על סיטי רוד

כבר ציינו כאן שתצפית היא נקודת הפתיחה במדעי החברה, אך קיים הבדל בין העיסוק "היום-יומי" של בני אדם במדעי החברה לבין מה שחוקרי מדעי החברה מנסים לעשות. אחד המאפיינים המבדילים ביניהם הוא שחוקרי מדעי החברה מחפשים דפוסים, מגמות וסדירויות, המסתתרים בפרטי סיפוריהם האישיים של יחידים. כשאתם צופים בסרטונים על סיטי רוד שבקרדיף, כדאי שתשקלו ארבע דרכים להתחיל את תהליך התצפית כחוקרים במדעי החברה.

1. שימו לב הן לבני האדם שאתם רואים ולפעילויות שהם עוסקים בהן, והן למה שהם אומרים על מה שהם חושבים וחווים. תפיסות העולם של בני אדם בסיטי רוד עשויות, למשל, להיות תלויות בשאלות כמו האם הם צעירים או מבוגרים, בריאים או בעלי מוגבלויות, עשירים או עניים או האם הם משתמשים בסיטי רוד לאותן מטרות. חלק מן האנשים שאתם רואים עובדים בסיטי רוד, למשל מוכרים בחנויות, פועלי ניקיון, בעלי בתי קפה, בעלי דוכנים או עובדי מרכזי ספורט; חלקם נמצאים שם כדי לקנות דברים; יש שיצאו לגמלאות ומתגוררים שם; ויש, כמו איש המשטרה, הנמצאים שם בתפקיד רשמי. לכל אדם יש סיפור אישי משלו, אך אנשי מדעי החברה מחפשים דפוסים. למשל, כמה מבעלי החנויות או בתי הקפה רואים את עבודתם לא רק כמכירת מוצרים ושירותים, אלא גם כתרומה ליצירת תודעה של **קהילה**, כפי שקת' וודורד מדגישה בסרטון חיים וזמנים ברחוב: חלק 1.

2. התמקדו בהתרחשויות שמאחורי הקלעים התורמות לתפקודו של הרחוב. התרחשויות אלו עשויות להיות קשורות לתשתיות, כמו השילוט, התאורה, רשתות המים, החשמל, השימוש בטכנולוגיות, כמו טלוויזיה במעגל סגור ועוד. הן עשויות להיות קשורות לפעילויות של האנשים שתפקידם לדאוג לתפקודו התקין של הרחוב, כמו מנקי רחובות, שוטרים קהילתיים או צוותי משאיות אשפה.

קהילה

קבוצה של בני אדם החיים באותו מקום או בעלי מאפיינים או אינטרסים משותפים.

איור 1.7 | איסוף אשפה בסיטי רוד

3. חפשו קשרים. מערכת קשרים אחת היא אולי זו שבין סיטי רוד לבין מקומות אחרים. חלק מקשרים אלו איננו יכולים לראות ישירות, אך ניתן לראותם בדרכים אחרות. סיטי רוד מחובר למקומות ברחבי העולם באמצעות המוצרים הנמכרים בו, באמצעות האנשים המגיעים אליו מחלקים אחרים של בריטניה ומארצות חוץ ובאמצעות טכנולוגיה. למשל, בסרטון חיים וזמנים ברחוב: חלק 2 ג'נט סיימונס (Janet Symmons) מדברת על קשריה עם אפריקה, וקשרים אלו מתגלים לעינינו במוצרים שהיא מוכרת בחנותה (The Open University, 2014b).

מערכת קשרים אחרת עשויה להיות זו שבין ההווה לבין העבר. איננו יכולים לראות את העבר כמו עינינו בסיטי רוד של ימינו, אך הוא הותיר את עקבותיו בזיכרונותיהם של האנשים החיים ועובדים שם, למשל חברת הגברים במועדון השכונתי המתרפקים בנוסטלגיה על העבר בסרטון חיים וזמנים ברחוב: חלק 2. העבר הותיר את עקבותיו גם בבניינים עצמם. דוגמה אחת היא קולנוע גאייטי, בניין הקולנוע הישן ביותר ששרד בקרדיף, שהוסב מאז לאולם בינגו, לאולם באולינג ולאחרונה נתפס בידי "הסקוטרס"² (הפולשים) האנרכיסטים שתוכלו לפגוש בסרטון מסדירים חיים.

4. התמקדו בהבדלים על פני זמן ומרחב. סיטי רוד הוא רחוב שונה מאוד ביום ובלילה: אנשים שונים משתמשים בו לפעילויות שונות. הנשים המבלות במשך היום ב"קפה טייסט באדס" מכירות רחוב סיטי רוד שונה מן הרחוב המוכר לאנשים הצעירים המבקרים במסעדות המזון המהיר בשעות הלילה. ממד הזמן יכול להתייחס גם לתקופות היסטוריות שונות ולדרכים שבהן אנו מוצאים בסיטי

2 סקוטרס (squatters) – אנשים הפולשים למבנים ריקים ונטושים ומתנחלים בהם. התופעה אופיינית לערים הגדולות במערב אירופה. [העורך המדעי]

שינוי והמשכיות
שינוי מצביע על היבטי החיים
החברתיים המשתנים לאורך זמן;
המשכיות מתייחסת להיבטי החיים
החברתיים הנשארים כפי שהם לאורך
זמן.

רוד שינוי והמשכיות לאורך זמן. סיטי רוד היה במשך מרבית המאה העשרים רחוב של עסקים קטנים, אך אולמות התצוגה למכוניות של שנות ה-60 פינו את מקומם למגוון גדול יותר של מסעדות, דוכני מזון מהיר וחנויות. תוספת חדשה יותר לרחוב היא שגשוג של מכוני טיפוח יופי, ההופכים למחזה שכיח ברחובות ראשיים רבים באנגליה.

סיטי רוד הוא מרחב פיזי המורכב מבניינים, מעסקים מסוגים שונים ומן התשתית החומרית של הרחוב והמדרכות. מרחב פיזי זה עשוי לשמש אנשים שונים למטרות שונות בזמנים שונים. המרחב של סיטי רוד משמש ערב רב של כלי רכב, הולכי רגל, הורים הדוחפים עגלות תינוק ואנשים בכיסאות גלגלים. תחנות אוטובוס המשמשות במשך היום אנשים הממתנים לאוטובוסים עשויות לשמש בשעות הלילה אנשים צעירים יותר המחפשים מקומות מפגש או חסרי בית המבקשים מקום לישון בו בלי להירטב.

גם לבניינים בסיטי רוד שימושים שונים בשעות שונות של היום. הניגוד הדרמטי ביותר בין שימושים שונים אלו הוא אולי זה של מרכז מקינטוש, כפי שמתואר בסרטון חיים וזמנים ברחוב: חלק 1. תחילה התרחש השינוי ההיסטורי שהסב אותו ממעונו של איל נדל"ן מקומי למרכז ספורט קהילתי, אך גם שימוש העכשוויים מגוונים ביותר: בימי השבוע הוא מרכז ספורט הנתפס בעיני אנשים מקומיים מסוימים כמקום אקסקלוסיבי שלא נועד להם, אך בסוף השבוע הוא הופך ל"שוק איכרים" המושך קשת רחבה של מקומיים.

יש לסיטי רוד גם דימויים שונים למדי: בסרטון חיים וזמנים ברחוב: חלק 2 הגברים במועדון השכונתי וגם האישה הצעירה המשחקת בליארד מתארים אותו כמקום "מסוכן" או "קשוח". עם זאת, משתמשים אחרים של סיטי רוד מכחישים זאת. הרעיונות שאנשים מאמינים בהם עשויים להתבסס על ניסיונם אך עשויים להיות גם פרי דמיונם, כפי שציינה קת' וודוורד כשדיברה על געגועיהם הנוסטלגיים של הגברים במועדון השכונתי לימי העבר. ככל שהרחוב משתנה, קבוצות אחרות של אנשים חשים כלפיו תחושות שונות של השתייכות.

3.1 כיצד החברה נוצרת ומתהווה מחדש ללא הרף?

כבר התייחסנו בקצרה לשאלה הראשונה שקורס זה דן בה: כיצד החברה נוצרת ומתהווה מחדש ללא הרף? הכוונה ב"נוצרת ומתהווה מחדש ללא הרף" היא לפעילויות של בני אדם וליחסיהם עם בני אדם אחרים ועם דברים. פעילויות אלו ויחסים אלו הם התורמים לעיצוב החברה. פעילויות ויחסים אלו עשויים להיות יום-יומיים ומובנים מאליהם, כמו יציאה לקניות, הסעת ילדים לבית הספר או עזרה לאנשים לחצות את הכביש; לעתים אלו פעילויות שכיחות פחות, כמו תפיסת בניין נטוש, והן עשויות להיות גם פעילויות שרק מומחים מעטים מבצעים אותן, כמו חקיקת חוקים חדשים, אך כל הפעילויות והיחסים הללו מעצבים את החברה בדרכים מסוימות.

אפשר למצוא בסיטי רוד דוגמאות רבות לעיצוב ולעיצוב מחדש. כל בעלי החנויות ובתי הקפה והלקוחות המשתמשים בשירותיהם מעצבים ומעצבים מחדש חיים חברתיים בסיטי רוד על-פי הפעילויות שהם עוסקים בהן ועל-פי היחסים שהם מקיימים זה עם זה ועם העולם הסובב אותם. ג'נט סיימונס תורמת לעיצוב החיים החברתיים באמצעות המוצרים המיוחדים שהיא מוכרת בחנותה "אקסקוויזיט אפריקה", ובאמצעות הלקוחות שהיא מנסה למשוך. יתרה מזאת, מאחר שהיא מביאה לחנות מוצרים מאפריקה ומסין, היא תורמת במידת-מה לעיצוב חיים חברתיים גם בארצות אלו.

החיים החברתיים בסיטי רוד מעוצבים ללא הרף גם על-ידי התשתית החומרית הסמויה לעתים מן העין, כמו הכבלים החשמליים או צינורות הביוב והמים. יחסיהם של אנשים רבים עם סיטי רוד מתבטאים במאמצים לדאוג לתפקודו התקין של הרחוב, למשל אנשים בסרטון חיים זמנים ברחוב: חלק 2, כמו טים מסטרס המנקה סתימות של שומן בצנרת הביוב או צוותי איסוף האשפה הנאלצים להתמודד עם כמויות הזבל העצומות שמפיק ענף המסעדות ברחוב.

תהליך של הגירה או נדידה הוא גורם נוסף התורם בדרכים שונות לעיצוב הרחוב ולעיצובו מחדש. למעשה, נדידת בני אדם היא היוצרת רחובות מלכתחילה, משום שרק כאשר אנשים מתיישבים באזורים מסוימים נוצרים רחובות. אף שמקומות מוצאם של התושבים החדשים משתנים ומתחלפים, סיטי רוד, כמו רחובות רבים בבריטניה של ימינו, מעוצב שוב ושוב על-ידי מתיישבים מחלקים אחרים של בריטניה ועל-ידי מהגרים מארצות חוץ. דיון מפורט יותר בהגירה יובא בפרק 4 בחלקו השני של הספר.

עיצוב החברה ועיצובה מחדש אינם מתנהלים ללא תקלות. תמיד יכולים להתרחש אירועים המשבשים את שגרות החיים ואת ההתנהגויות הצפויות של בני האדם ומחייבים אותם לנקוט צעדים לתיקונם, כמו תאונות דרכים, סכסוכי שכנים או אולי אירוע בקנה מידה גדול יותר, כדוגמת המשבר הכלכלי של 2008. שיבושים אלו

איור 1.8 | חנות הסארי (ביגוד הודי) בסיטי רוד

יכולים להוביל לעתים לשינויים המעצבים מחדש את החיים החברתיים בדרכים שונות. בעיצוב החברה ובעיצובה מחדש אנו מוצאים שינוי והמשכיות גם יחד, משום שדברים מסוימים משתנים ואחרים נשארים כפי שהם.

שינויים כלכליים מילאו תמיד תפקיד בעיצובם של סיטי רוד וחיי האנשים ברחוב ובעיצובם מחדש בדרכים מסוימות. עצם הקמת סיטי רוד נבעה מהשפעתה של תעשיית הפחם בוויילס, שהפכה בסוף המאה התשע עשרה את נמל קרדיף לאחד הסוואנים בעולם. סיטי רוד הפך אפוא מדרך כפרית שלווה לרחוב קניות סואן. שינויים כלכליים מאוחרים יותר עיצבו שוב את סיטי רוד מחדש מרחוב שהתאפיין בעיקר באולמות תצוגה של מכוניות לרחוב של מסעדות, חנויות ושירותים אחרים. סיטי רוד אינו מתנהל אפוא בחלל ריק וחשוף להשפעתם של שינויים כלכליים לאומיים וגלובליים. השפעות חיצוניות מעצבות את סיטי רוד ואת חיי האנשים המשתמשים בו, ונד בד מעשיהם של אנשים (והדברים שאינם עושים) הופכים את סיטי רוד למה שהוא.

בעיצוב החברה ובעיצובה מחדש קיימים מתחים ועימותים, שכן אנשים ודברים מתחרים אלו באלו או מושכים לכיוונים מנוגדים. לא כולם מסוגלים באותה מידה לעצב את חייהם ולעצבם מחדש לנוכח שינויים. אנשים מחליטים החלטות אישיות, אך הם עושים זאת בנסיבות שאינן בשליטתם. למשל, מרק הוקינג בסרטון חיים וזמנים ברחוב: חלק 1 היה מסוגל לשנות את כיוון עיסוקו לנוכח שינוי כלכלי רחב יותר, שהוביל לירידת הסחר במכוניות בסיטי רוד ובבריטניה בכלל. לעומת זאת, קולין בטוול נאלץ בסופו של דבר לסגור את דוכן העיתונים שלו עקב התחרות הגוברת של הסופרמרקטים.

אם כך, יש עבודה שצריך לעשותה כדי לעצב מחדש את החברה, כאשר דברים משתבשים או נשברים – החל בתיקון פיזי של מערכות הביוב ואיסוף האשפה וכלה בשיפור תפקודם של חנויות, בתי קפה, מועדונים ומרכזי ספורט הנעשה מתוך שיתוף אנשים ויצירת תחושה של קהילה. חלק ניכר מפעילות זו נעשה בידי אנשים במהלך חייהם היום-יומיים, אך לעתים הוא גם פרי יוזמה ותכנון של רשויות מסוימות, כמו מועצת העיר. עם זאת, גם כשהחברה מעוצבת מחדש, נותרות כמה צורות של אי-שוויון ונוצרות צורות חדשות, כפי שמדגימה, למשל, העמותה לחלוקת מזון³ בסרטון חיים וזמנים ברחוב: חלק 1.

משימה 3

חשבו על הדברים האלה:

- הפעילויות שאתם מבצעים ביום אופייני
- יחסיכם עם אנשים שונים הנקרים בדרככם
- האינטראקציות שלכם עם עצמים חומריים

נסו לציין דוגמה אחת לפחות בכל קטגוריה. כיצד תורמת כל אחת מן הדוגמאות שלכם לעיצוב החברה ולעיצובה מחדש?

3 באנגלית: food bank, כלומר בנק מזון. השימוש במונח אינו מקובל בעברית, ובמקומו משמש המונח "עמותות לחלוקת מזון". [העורך המדעי]

3.2 כיצד מתהווים הבדלים ודפוסי אי־שוויון?

חשוב לראות שההתמקדות בעיצוב החברה ובעיצובה מחדש ממחישה שחברות אינן דבר נתון ומוגמר, כי אם דבר המצוי בתהליך דינמי של עיצוב ועיצוב מחדש בדרכים מסוימות. אופיו הדינמי של תהליך זה מבליט שני היבטים חשובים:

- ראשית, תהליך עיצובן ועיצובן מחדש של חברות יכול לכלול בעת ובעונה אחת המשכיות ושינוי. אמנם תהליך זה מתנהל לא אחת בדרכים מובנות מאליהן, המעידות לכאורה על המשכיות ולא על שינויים, אך העובדה שמה שמעצב את החברה ומה שמעצב אותה מחדש הם הדברים שאנשים עושים או לא עושים נושאת בקרבה תמיד את אפשרות השינוי.
- שנית, עיצוב החברה ועיצובה מחדש הם תהליך דינמי, הנעשה באמצעות פעולותיהם של אנשים ויחסיהם עם אחרים. קבוצות מסוימות ממלאות תמיד תפקיד חשוב יותר מאחרות בתהליך זה, ולכן התהליך יעדיף אינטרסים של קבוצות אנשים מסוימות על אלו של קבוצות אחרות.

ההתמקדות בעיצוב החברה ובעיצובה מחדש מפנה אפוא את תשומת לבנו לשאלה השנייה של הקורס: כיצד מתהווים הבדלים ודפוסי אי־שוויון? החיים החברתיים כוללים **הבדלים** בין בני אדם ומכנים משותפים ביניהם, והיתרונות, דברי הערך והמשאבים אינם מתחלקים ביניהם באורח שווה. הבדלים יכולים להתייחס למאפיינים אישיים של בני אדם, העשויים להיות פיזיים, התנהגותיים או קשורים לגישות ולהעדפות. מדעי החברה נוטים להתמקד בהבדלים או בניגודים בין קבוצות של בני אדם, המבוססים על מגדר, מעמד, גיל, מיניות, גזע או אתניות.

הבדל אינו בהכרח זהה לאי־שוויון, אם כי הבדלים מסוימים קשורים במקרים רבים לדפוסי אי־שוויון. אי־שוויון מצביע על חלוקה אי־שוויונית של משאבים חברתיים מבוקשים בתוך חברה או בין חברות. המשאבים החברתיים שאנשים שואפים להשיג עשויים להשתנות לאורך זמן או בין מקום אחד למשנהו, אך מושג זה כולל בדרך כלל כסף (משאבים כלכליים), זמן, נגישות להשכלה ולשירותים תרבותיים וכיוצא באלה. אנשי מדעי החברה מעוניינים ללמוד על התהליכים ההופכים הבדלים מסוימים, ועל האופן שבו קבוצות שונות של אנשים חוות אותם, לדפוסי אי־שוויון.

חוויתם של בני אדם בעלי מוגבלויות גופניות יכולה לשמש דוגמה טובה ליחס שבין הבדל לבין אי־שוויון. אדם בעל מוגבלות הנזקק לכיסא גלגלים שונה מאדם ללא אותה מוגבלות גופנית, אך שוני זה הופך לאי־שוויון רק אל מול מכשול חומרי, כמו מדרגות ללא נתיב משופע, או לנוכח **דעה קדומה** מצד אנשים ללא מוגבלות גופנית. דוגמאות אחרות ליחס שבין הבדלים לבין אי־שוויון הן, למשל, אלו:

- דפוסי אי־שוויון בניידות ובנגישות למקומות עשויים להיות קשורים להבדלי גיל.
- דפוסי אי־שוויון בהכנסה ובנגישות להשכלה גבוהה עשויים להיות קשורים להבדלים גזעיים ומגדריים.
- דפוסי אי־שוויון כלכליים קשורים בדרך כלל להבדלי מעמד, אם כי לעתים דפוסי אי־שוויון אלו נובעים לעתים מהבדלים בצורות מחשבה והתנהגות.

הבדלים

ניגודים בין קבוצות של בני אדם, כמו ניגודים המבוססים על מגדר, מעמד, גיל, מיניות, גזע או אתניות.

דעות קדומות

דעות, שאינן מבוססות על היגיון או על הכרת העובדות, העשויות להיות לבני אדם על קבוצות של בני אדם המזוהים על בסיס של שוני.

בסיטי רוד ניתן לראות דוגמאות רבות להבדלים בין בני אדם ולקשר העשוי להתקיים בינם לבין דפוסי אי־שוויון. יש בסיטי רוד סוגים שונים של חנויות המושכות סוגים שונים של לקוחות. הבדלים אלו עשויים להיות קשורים לדפוסי אי־שוויון במשאבים כלכליים, למשל ההבדלים בין משתמשי מרכז הסעד האסלאמי לבין לקוחות הסופרמרקטים של "טסקו". אנשים עשויים להשתמש בצורות תחבורה שונות וללבוש בגדים שונים, והבדלים אלו בצורות התחבורה והלבוש עשויים להעיד לעתים על דפוסי אי־שוויון מבחינת העושר. מקומות מסוימים בסיטי רוד, למשל "מרכז מקינטוש" או "אקסקוויזיט אפריקה" עשויים להיות מוקד משיכה לקבוצות אתניות שונות, אך דוגמאות אלו להבדלים אינן מעידות בהכרח על אי־שוויון, אלא אם כן קבוצות מסוימות של אנשים חשות עצמן מודרות במקומות אלו או נתקלות בהם ביחס צונן.

דפוסי אי־שוויון עשויים להתבטא לא אחת בנגישות בלתי שווה למשאבים כלכליים. למשל, ג'ון ארתור חסר הבית והמשתמשים השונים של העמותה לחלוקת מזון בסיטי רוד חווים אי־שוויון כלכלי. אי־שוויון כלכלי הוא אחד הגורמים העיקריים המגבילים את אפשרויות הבחירה שלנו בעיצוב חיינו ובעיצובם מחדש. משתמשי העמותה לחלוקת מזון אינם יכולים לבחור את המזון הניתן להם. מצבם עומד בניגוד גמור למצב המבקרים ב"שוק האיכרים" היכולים לבחור את סוגי המזון שברצונם לקנות. לקוחות קפה טייסט באדס או "שוק האיכרים" בוחרים גם לקיים סגנון וצורות חיים המנוגדים לאלו של הנזקקים לעמותה לחלוקת מזון.

דפוסי אי־שוויון יכולים להתייחס גם למשאבים חברתיים אחרים, כמו זמן, ניידות או נגישות למקומות, אך משאבים אלו קשורים גם הם במקרים רבים למשאבים כלכליים. זכרו שקבוצות מסוימות יכולות להיות פעילות יותר מאחרות בתהליך זה של עיצוב החברה ועיצובה מחדש. סיטי רוד עשוי להיות רחוב נוח וידידותי לאנשים צעירים יותר מאשר לאנשים מבוגרים או לאנשים קלי תנועה יותר מאשר לבעלי ניידות מוגבלת (בין שהם מוגבלים בגלל ליקוי גופני ובין שהם מוגבלים בגלל קשיי תמרון עם עגלות תינוקות). משתמשי סיטי רוד הם אנשים בני כל הגילים, אך הצעירים הם לרוב המשתמשים העיקריים בשעות הלילה. שירותים שונים בסיטי רוד עשויים לשמש קבוצות גיל שונות.

העולם החומרי מעצב אף הוא את הקשר בין הבדלים לבין אי־שוויון. הבדלי גיל יכולים להפוך לאי־שוויון בבניינים וברחובות שנועדו לאנשים ללא קשיי תנועה. מדרגות, רחובות מרוצפים באבנים ומדרכות לא חלקות עשויים להקשות על תנועתם של מבוגרים. עם זאת, מועצות מקומיות יכולות לנקוט צעדים שיבטיחו שהבדלים לא יגרמו לאי־שוויון, למשל ליישר את פני המדרכות כדי להקל על משתמשי כיסאות גלגלים או לצבוע פסים לבנים על עמודים כדי שאנשים לקויי ראייה לא ייתקלו בהם. צעדים מעין אלו יכולים למנוע מהבדלים, במקרה זה הבדלים גופניים, להפוך לגורמי אי־שוויון.

דימויים ממלאים אף הם תפקיד חשוב ביצירת הבדלים ואי־שוויון. בסרטון חיים וזמנים ברחוב: חלק 1 המאמן הראשי במרכז מקינטוש מציין שאנשים מקומיים עשויים לחוש מודרים ממועדון הספורט. המקום נתפס בעיניהם כיקר ואקסקלוסיבי אף על פי שהוא מנסה לפתוח את שעריו בפני כולם. "אקסקוויזיט אפריקה", החנות של ג'נט סיימונס, נועדה למשוך בעיקר לקוחות אפריקנים החשים עצמם מודרים

איור 1.9 | עמותה חלוקת המזון

מחנניות אחרות בסיטי רוד. אנשים מבוגרים מרגישים רצויים בקפה טייסט באדס, אך הם עשויים להרגיש רצויים פחות באולם הביליארד לא משום שאולם הביליארד מדיר בידועין את הקשישים, אלא פשוט משום שתוכנן למשוך קבוצות מסוימות של אנשים.

הפעילויות של קבוצות אנשים מסוימות נתפסות כמאיימות או כבלתי מהוגנות בעיני אחרים. חֶשְׁבו, למשל, על הדעות המנוגדות על חיי הלילה בסיטי רוד המושמעות בסרטון חיים זומנים ברחוב: חלק 2 ועל ההבדלים בתחושת ההשתייכות לסיטי רוד של אנשים שונים. בד בבד עם השינויים המתרחשים ברחוב משתנות גם קבוצות האנשים המרגישות השתייכות לרחוב. חברי המועדון השכונתי חשים שהרחוב אינו שייך להם עוד כפי שהיה בעבר. הגעגועים הנוסטלגיים שהם חשים משקפים את השינויים בסיטי רוד – מאופיו המקורי, כביתם של גברים רבים בני מעמד העובדים שעבדו ברציפי הנמל ובבתי החרושת, לתפקידו הנוכחי, כביתה של אוכלוסייה ארעית ברובה של סטודנטים ומהגרים.

משימה 4

חֶשְׁבו על רחוב מסוים המוכר לכם היטב ורשמו כמה הערות קצרות בנוגע לסוגיות האלה:

- זהו שני הבדלים בין אנשים ברחוב, למשל הבדלי גיל, מגדר או גזע.
- חשבו כיצד הבדלים אלו קשורים לצורות של אי־שוויון: למשל, חנויות או מסעדות שונות המשרתות סוגים שונים של לקוחות ומעידות על פערי עושר; קבוצות גיל שונות העשויות ללמד על אי־שוויון בניידות ובנגישות למקומות; צורות שונות של תחבורה העשויות להעיד על פערי עושר.

3.3 כיצד מדעני החברה חוקרים ולומדים את הסביבה החברתית?

השאלה האחרונה המלווה את כל הקורס היא כיצד חוקרי מדעי החברה חוקרים ולומדים את הסביבה החברתית, כלומר כיצד הם חוקרים את העולם החברתי. מלבד דבריהם של כמה חוקרים במדעי החברה, אלו כמה מן הדברים שנתקלתם בהם בסרטון חיים וזמנים ברחוב: חלק 1 וחלק 2.

- אנשים העוסקים בסוגים שונים של פעילויות
- אנשים – סטודנטים, מוכרים בחנויות ובעלי מסעדות – המדברים על עצמם
- אנשים בתפקידים רשמיים שונים, למשל הסבריו של הקריין והמדריך, לוויד רובסון
- חומרי ארכיון היסטוריים

כל סוגי המידע האלה בנוגע למה שקורה ולמה שקרה – לא רק דבריהם של אנשי מדעי החברה שהושמעו למצלמה – הסבירו בדרכים שונות מדוע הדברים הם כפי שהם ומדוע ראו האנשים את הדברים כפי שראו. במילים אחרות, אנשים רבים שראיתם בסיטי רוד ובסביבתו היו מעורבים הן בתיאור היבטים של החיים החברתיים שם והן בהסבר ההיבטים האלה, והם ניסו אפוא להסביר את ההתרחשויות. ואולם, מדעני החברה, כמו האנשים שראיתם בסרטונים, אינם תמימי דעים תמיד. הם משמיעים נימוקים בזכות הסברים מסוימים, טוענים טענות מסוימות בנוגע לדברים שראו ומנסים למצוא ראיות התומכות בטענות שהם רוצים לטעון.

חוקרי מדעי החברה מנסים לראות מעבר למה שאנשים יכולים בדרך כלל לראות בחייהם היומיומיים כדי לבנות ולנמק הסברים החורגים מעבר לסיפורים שיחידים עשויים לספר. למשל בסרטון חיים וזמנים ברחוב: חלק 1, סיפורו של ג'ון ארתור על חייו כחסר בית הוא בעת ובעונה אחת סיפור אישי על חייו שלו וסיפור על דפוס רחב יותר של חיים ללא בית בבריטניה של ימינו. מה שסיפורים כמו סיפורו של ג'ון ארתור יכולים לעשות הוא להמחיש דפוסי חיים מעין אלו, וכך להפנות תשומת לב אל הדפוסים הרחבים יותר. באופן זה הם משמשים נקודת מוצא המאפשרת להתחיל להציג שאלות על חוויות אישיות אלו ועל מה שניתן ללמוד מהן על החברה.

חוקרי מדעי החברה מנסים לומר במפורש מה ברצונם לדעת וכיצד הם רוצים לדעת זאת ולהביא שורה של רעיונות וממצאים התומכים בהסבריהם. עם זאת, אנשי מדעי החברה מתחילים לא אחת באותם סוגי שאלות המעניינות את האנשים שהם חוקרים ומתבססים על מה שנראה לעין ועל הסיפורים שהם שומעים. כפי שאומר ג'ון קלרק, מה שלוויד רובסון עושה כשהוא משוחח עם אנשים על חייהם החברתיים הוא אחד הדברים שעושים גם אנשי מדעי החברה, ויש רק הבדל קטן, אך משמעותי, בין מה שהוא עושה בסרטון לבין מה שהחוקרים מנסים לעשות.

חוקרי מדעי החברה מנסים להתבונן בדברים בדרך שונה כדי להסביר מגמות, קשרים, דפוסים ועקרונות. אנו מוצאים בסיטי רוד סיפורים שונים וחוויות אנושיות שונות, אך מטרתם של חוקרי מדעי החברה היא לחבר את כל אלו לתמונה של דפוסים כלליים יותר. השינויים הניכרים בסיטי רוד, שהפכו אותו ממרכז של אולמות

איור 1.10 | לוי רובסון משוחח עם גארת ג'ושוע העוסק בתחזוקת הרחוב

תצוגה למכוניות לרחוב, המאופייין במכוני עיצוב ציפורניים ובמסעדות מזון מהיר כפי שהוא כיום, משמשים דוגמאות לשינויים המתחוללים בכמה רמות:

- רמת החיים האישיים, כמו אלו של מרק הוקינג וקולין באטוול
- רמת סיטי רוד
- רמת הכלכלה הבריטית הרחבה יותר, מענפי ייצור לענפי שירותים

השלב הבא הוא, כמובן, לעבור מסיטי רוד לרחובות המוכרים לכם. אמנם יש בסיטי רוד סיפורים רבים ומאפיינים רבים הנושאים אופי ייחודי, אך חלק ניכר ממה שאנו רואים בסיטי רוד ויכולים ללמוד מן התצפית בו ניתן ליישום כמעט על כל רחוב, בכל מקום שהוא.

יכום תת־הפרק

- אחת הדרכים שחוקרי מדעי החברה מנסים לראות בהן את העולם באופן שונה היא חיפוש הדפוסים, המגמות והקשרים המונחים ביסודם של הסיפורים האישיים והחוויות האישיים.
- אמנם סיטי רוד הוא מקום ייחודי (כמו כל הרחובות), אך הדפוסים שתוכלו לגלות או להרכיב בו דומים מבחינות רבות לרחובות רבים אחרים בכל מקום אחר בבריטניה ומחוץ לה.
- אנו יכולים להתבונן ברחובות ובחיים חברתיים בכלל בדרכים שונות. למשל, באמצעות האנשים, פעילויותיהם ומה שהם אומרים על מה שהם חושבים ומרגישים; באמצעות האינטראקציות והקשרים בין אנשים לבין התשתית החומרית הסובבת אותם; באמצעות הקשרים בין אנשים ודברים במקום ובזמן

אחד לבין קשרים מעין אלו במקומות ובזמנים אחרים; באמצעות השימושים השונים והמתחרים במרחבים ובזמנים, כאשר בני האדם, הפעילויות והחוויות משתנים.

- תצפית בסיטי רוד ותיאור הרחוב הם אחת הדרכים להתחיל בחיפוש התשובות לשלוש השאלות המלוות את הקורס הזה:
  - כיצד החברה נוצרת ומתהווה מחדש ללא הרף?
  - כיצד מתהווים הבדלים ודפוסי אי-שוויון?
  - כיצד מדעני החברה חוקרים ולומדים את הסביבה החברתית?

מראי מקום

Booth, C. (1902-1903) *Life and Labour of the People in London*, London, Macmillan.

The Open University (2014a) 'The Life and Times of the Street: Part 1' [Video], *DD102 Introducing the social sciences*. Available at <https://learn2.open.ac.uk/mod/oucontent/view.php?id=443760&section=2.3> (Accessed 10 March 2014).

The Open University (2014b) 'The Life and Times of the Street: Part 2' [Video], *DD102 Introducing the social sciences*. Available at <https://learn2.open.ac.uk/mod/oucontent/view.php?id=443760&section=2.7> (Accessed 10 March 2014).

The Open University (2014c) 'Ordering Lives' [Video], *DD102 Introducing the social sciences*. Available at <https://learn2.open.ac.uk/mod/oucontent/view.php?id=444610&section=2> (Accessed 10 March 2014).